

ZENON WOŹNIAK

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ W MOGILE (NOWA HUTA), REJON SZPITAL-WSCHÓD, W 1957 R.

W r. 1957, kontynuując badania z lat poprzednich¹, prowadzono prace wykopaliskowe w trzech punktach późnolateńsko-rzymskiej osady w Mogile. W rejonie Szpital-Wschód przebadano wąski pas terenu o powierzchni ca 12¼ ara, leżący na południe i wschód od wykopu z r. 1953, między nim a płotem otaczającym tereny szpitalne, w miejscu przyszłego ogrodu warzywnego. W wyniku prowadzonych w pobliżu przez budownictwo prac ziemnych zostały zniwelowane w kilku miejscach górne warstwy ziemi i niekiedy uległ zakłóceniu układ nawarstwień. Całec wystąpił na omawianym terenie na głębokości 50—70 cm. Osada w Mogile leży na cyplu terasy wiślanej opadającym w stronę doliny zalewowej Wisły, w części zachodniej ostrym, a w części wschodniej, niższej, łagodnym stokiem. W trakcie badań stwierdzono na tym odcinku osadnictwo z okresu późnolateńskiego i rzymskiego oraz ślady czasowego pobytu ludzi z innych epok.

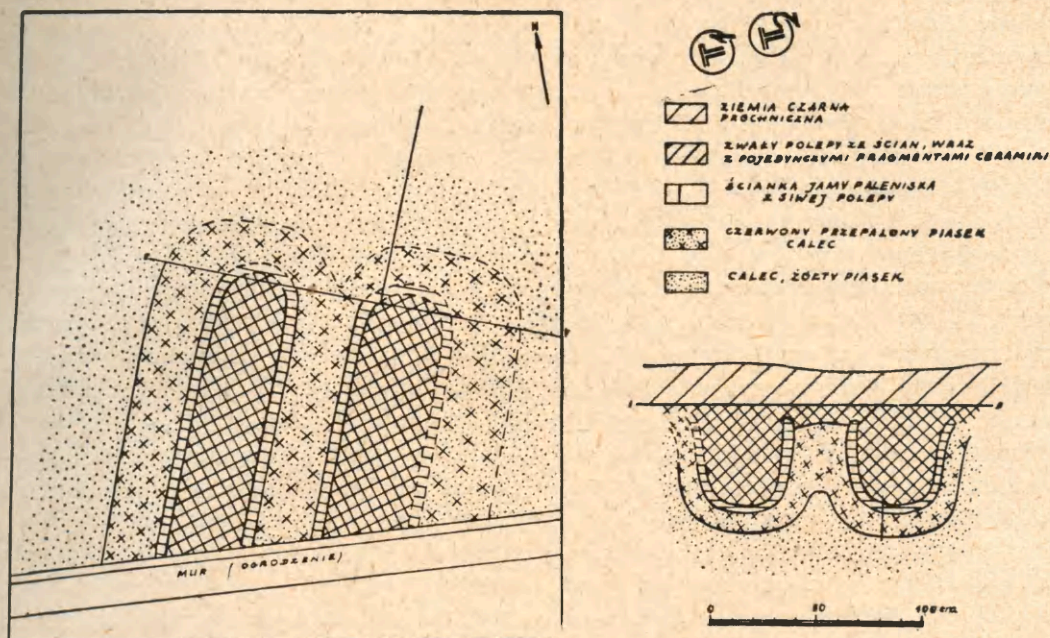
Znaleziono tu niewielką ilość zabytków neolitycznych: ułamki naczyń, wióry i odłupki krzemienne, grocik trzoneczkowaty, siekierkę kamienną i część toporka z guziczkowatym obuchem (ryc. 2c). Część materiału ceramicznego to prawdopodobnie resztki nietypowych naczyń kultury czasz lejowatych, 1 skorupa naczynia młodszej ceramiki wstęgowej zdobiona ornamentem kłutym oraz kilka skorup prawdopodobnie naczyń kultury ceramiki „promienistej“. Znaleźiska te nie pochodzą z jam ani nie tworzą żadnych skupień. Nie są więc one, podobnie jak i zabytki neolityczne znalezione w czasie badań w poprzednich sezonach, śladem istnienia tu osady

¹ Rezultaty dotychczasowych badań na tym obiekcie podają i omawiają: E. Hachulski, *Wyniki badań w Mogile, pow. Kraków, w 1952 r.*, „Wiad. Archeol.“, t. 20: 1954 z. 2, s. 187, 188; tenże, *Wyniki prac wykopaliskowych w Mogile w 1953 r.*, „Wiad. Archeol.“, t. 20: 1954 z. 2, s. 188, 189; tenże, *Radlice z późnego okresu rzymskiego z Mogiły, pow. Kraków*, „Wiad. Archeol.“, t. 20: 1954 z. 2, s. 189, 190; Z. Podwińska (recenzja), E. Hachulski, *Radlice z późnego okresu rzymskiego z Mogiły, pow. Kraków*, „Kwartalnik HKM“, R. 2: 1954 z. 4, s. 721—723; Z. Woźniak, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Mogile (Nowa Huta) w 1955 r.*, „Spraw. Archeol.“, t. 4: 1957, s. 79—89; tenże, *Sprawozdanie z badań na osadzie późnolateńsko-rzymskiej w Mogile (Nowa Huta), rejon Szpital-Centrum w 1956 roku*, „Spraw. Archeol.“, t. 6: 1959, s. 29—39; tenże, *Ceramika celtycka z późnolateńsko-rzymskiej osady w Mogile (Nowa Huta)*, „Mat. Archeol.“, t. 1: 1959, s. 147—170; S. Buratyński, *Tymczasowe sprawozdanie z prac ratowniczo-badawczych na terenie Nowej Huty za lata 1950—1952*, ZOW, R. 22: 1953 z. 3, s. 104—112; tenże, *Tereny Nowej Huty w świetle badań archeologicznych*, [w:] *Z dziejów starożytnej metalurgii na ziemiach Polski południowej*, Kraków—Nowa Huta 1956, s. 29—38; J. Marciniak, *Badania Archeologiczne w Nowej Hucie*, „Dawna, Kultura“, R. 2: 1955 z. 4, s. 217—219; S. Nosek, *Nowa Huta. I. Czasy najdawniejsze*, Kraków 1956, s. 17, 18.

neolitycznej. Należy więc przypuszczać, że teren badanego cypla terasy był wykorzystywany gospodarczo przez ówczesnych mieszkańców okolicznych osad. Rozproszenie znalezisk neolitycznych, przy ich stosunkowo znacznej liczbie, wskazuje na intensywność użytkowania tego terenu w okresie neolitu i pozwala przypuszczać, że istniały tu obozowiska założone przez mieszkańców pobliskich osad, których śladów, w postaci np. szalaśców, nie udało się wyróżnić w czasie prac wykopaliskowych. Nasuwa się przypuszczenie, że obszar późniejszej osady mógł być użytkowany jako pole uprawne w ramach jednopólówki. Jednak zważywszy, że jest to teren o podłożu piaszczystym, mniej urodzajny niż pobliskie tereny lessowe, słuszniejsza wydaje się hipoteza o użytkowaniu go dla hodowli. Za tym ostatnim przypuszczeniem przemawia fakt, że badany cypel terasy jest wysunięty w dolinę zalewową Wisły, będącą doskonałym terenem pastwiskowym. Dodatkowym dowodem może być nieco częstsze występowanie zabytków neolitycznych we wschodniej części cypła, w rejonie Szpital-Wschód, to jest w pobliżu miejsca, gdzie terasa najłagodniej łączy się z doliną Wisły, którądy to łatwiej można było przepędzać bydło na pastwisko. Znalezienie półproduktów krzemieniarskich — wiórki bez śladów używania, toperek z niedowierconym otworem, rdzeń krzemienny (w r. 1956) — dowodzi, że mężczyźni pilnujący stada bydła zajmowali się w chwilach wolnych produkcją narzędzi krzemiennych i kamiennych. Pozwala to przypuszczać istnienie bardziej długotrwałego o sezonowym charakterze obozowiska na cyplu terasy w Mogile i uprawianie półpasterskiego rodzaju hodowli przez jego użytkowników. Trudno obecnie rozstrzygnąć, czy uwagi te mogą dotyczyć wszystkich wchodzących prawdopodobnie w grę kultur neolitycznych, to jest kultury pucharów lejkowatych, młodszej ceramiki wstęgowej klutej i ceramiki „promieniejszej“. Zadaniem dalszych studiów będzie powiązanie prawdopodobnego obozowiska w Mogile z współczesnymi mu pobliskimi osadami.

W jednej z jam (skup. 203) znaleziono na wtórnym złożu kilka ułamków naczynia wykonanego z gliny z dużą domieszką tłuczonego granitu, posiadającego lekko skośną krawędź i 2 szerokie listwy na szyjce, w którym to naczyniu zachodzi pewne podobieństwo do ceramiki z kurhanu kultury trzcinieckiej z Rosiejowa, pow. Pińczów. Jest więc ono, być może, śladem jakiegoś krótkotrwałego pobytu ludności tej kultury na badanym odcinku terenu, może mieszkańców pobliskiej osady z tego czasu w Krzesławicach.

Odкрыto także niewielką liczbę skorup „łużyckich“ na wschodnim skraju wykopu oraz jamę o nie określonym przeznaczeniu (skup. 206), przynależną do tego okresu. Jest to nieduża jama o wymiarach *ca* 110×140 cm, głębokości 45 cm, w której na samej górze znaleziono parę skorup późnorzymskich, a na dnie dużą ilość skorup, z których udało się zrekonstruować prawie całe naczynie, i kilkanaście małych skorup z 2—3 dalszych naczyń kultury „łużyckiej“. Wspomniane naczynie (ryc. 2a; wys. 41 cm, wylew 26,5 cm, średn. najw. wydętości 33 cm, dna 11 cm), zewnątrz jasnobrunatne, góra i wewnątrz czarnobrunatne i czarne, jest wykonane z gliny schudzonej, powierzchnia zewnętrzna jest od krawędzi schropowana przez nałożenie warstwy rzadkiej gliny i obmazywana palcami pionowo lub skośnie. Naczynie to należy do późnych, halsztacko-lateńskich form kultury łużyckiej („pomorsko-łużyckich“). Jama ta nie jest więc współczesna położonemu nieco dalej na wschód cmentarzysku ciałopalnemu kultury „łużyckiej“ z V okresu epoki brązu. Znaleziono także parę ułamków talerzy krążkowych, które mogą być śladami pobytu na wspomnianym odcinku terenu ludności kultury łużyckiej w okresie halsztackim lub przeżytkiem, śladem trwania tradycji tej kultury w okresie późnolateńskim i rzymskim.

Ryc. 1. Mogiła (Nowa Huta). Rzut poziomy i przekrój jam paleniskowych pieca garncarskiego (skup. 196/57). Rys. R. Ledwos

Ponad 90% materiału zabytkowego pochodzi z okresu późnolateńskiego i rzymskiego. Przez całą tę epokę istniała prawdopodobnie bez przerwy na badanym cyp-
 plu terasy osada zamieszkała przez grupę ludzką, której wielkości nie ustalono, gdyż
 nie znamy dotąd liczby użytkowanych równocześnie chat. Na przebadanym
 w 1957 r. odcinku terenu znaleziono najwięcej zabytków z okresu późnorzymskie-
 go. Pewien ich procent pochodzi także z wcześniejszych faz trwania osady, zwsz-
 cza z okresu późnolateńskiego. Na ten czas można datować 3 skupiska, są to:
 mała, płytka jama o nie określonej funkcji (skup. 199/57); być może także pale-
 nisko, nieco większe, płytke wgłębienie w całek, w którym było 11 dużych kamie-
 ni (skup. 209/57); nieduża jama, około 2 × 2 m (skup. 219/57), której dalsza część
 została zniszczona przez późnorzymską chatę nr 193/57. Jedynie więc jama pale-
 niskowa (skup. 209) może być śladem jakiegoś obiektu mieszkalnego, i to raczej ty-
 pu tymczasowego. Przebadany odcinek leży więc na skraju osady w Mogile w jej
 późnolateńskiej fazie, kiedy to zajmowała ona tereny położone bardziej na pół-
 nocny zachód. W trakcie badań uzyskano jednak stosunkowo dużą ilość ceramiki
 z tego okresu, która zalegała w warstwie kulturowej, wypełniskach wspomnianych
 jam późnolateńskich oraz na wtórnym złożu w wypełniskach obiektów późno-
 rzymskich i rowu nowożytnego.

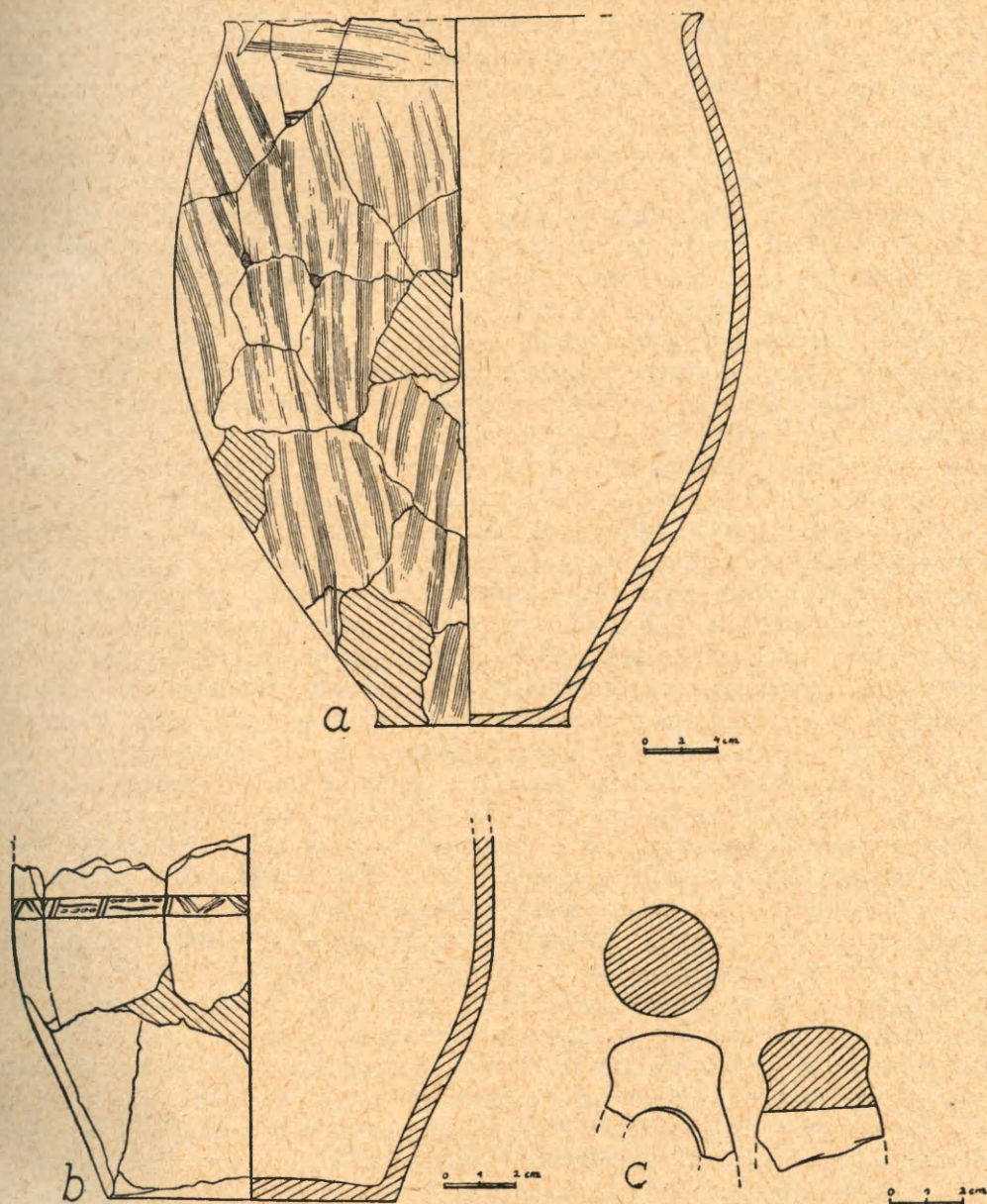
Podobnie jak w latach poprzednich znaleziono również i w tym sezonie pewną
 ilość ułamków toczonych naczyń „celtyckich“, a mianowicie 2 skorupy grafitowe,
 w tym fragment brzegu, i około 60 skorup typu malowanych, w tym 9 fragmen-
 tów brzegów. Fragmenty te pochodzą, podobnie jak i znalezione dawniej, z flasz
 i naczyń amforowatych, misowatych i wazowatych, oraz misek². Część z nich jest
 pokryta farbą białą lub czerwoną. Znaleziono także kilka skorup z żółtego, ostro

² Szersze omówienie celtyckiej ceramiki z Mogiły podaje Z. Woźniak
 w pracy *Ceramika celtycka z późnolateńsko-rzymskiej osady w Mogile...*

profilowanego naczynia (naczyń) wazowatego(?) z gliny schudzonej, zdobionego delikatną listewką i poniżej linią łamaną wykonaną przez wygładzenie. Wspomniane fragmenty naczyń celtyckich występowały wraz z współczesną im ceramiką lepioną ręcznie. Po naniesieniu na plan ułamków naczyń celtyckich stwierdzono, że brak ich na wschodnim skraju wykopu (ary 38, 39) oraz w części środkowej (ary 34—36), a nieduże ich skupienie zaznaczyło się na arze 37, to jest w pobliżu późnolateńskiego paleniska (skup. 209) — reszty chaty(?). Jest więc prawdopodobne, że mogą one być związane z użytkowaniem skupiska 209, mimo że w jego wypełniku nie znaleziono ułamków tego typu ceramiki. Pozostałe fragmenty naczyń celtyckich, to jest znaczna ich większość, są zgrupowane w części zachodniej wykopu (na arach 32 i 41), gdzie znajdował się późnolateński obiekt (skup. 219), oraz w mniejszych ilościach na arach sąsiednich. Znaleziono je także w wypełniku (skup. 219) wraz z typową ceramiką późnolateńską kultury przeworskiej, jak np. fragmenty naczyń odwrotnie gruszkowatych z krawędzią facetowaną lub silnie wysuniętą na zewnątrz i miski z krawędzią facetowaną. Fakt ten wraz z podobnymi, zaobserwowanymi w trakcie poprzednich badań w innych punktach osady, pozwala przyjąć współczesność użytkowania późnolateńskiej, celtyckiej ceramiki malowanej i późnolateńskiej ceramiki kultury przeworskiej. Potwierdza to także pokrywanie się obszaru liczniejszego występowania obu tych rodzajów ceramiki.

Lepiona, późnolateńska ceramika uzyskana w trakcie badań w 1957 r. reprezentuje formy kultury przeworskiej. Znaleziono przeważnie drobne fragmenty naczyń. Wyjątek stanowi pod tym względem dolna część zdobionego paseczkiem, typowego, czernionego, dużego kubka o średnicy dna 8 cm (ryc. 2b). Pozostałe fragmenty pochodzą z trzech zasadniczych rodzajów naczyń: czernionych i doskonale wygładzonych; gładzonych, a czasem nawet polerowanych, w różnych odcieniach koloru brunatnego oraz naczyń o powierzchni schropowaczonej. Fragmenty naczyń 2 pierwszych rodzajów należą do następujących form: podobnych do już wspomnianych kubków, w tym też zdobionych takim samym prostym wątkiem; misek z wgłębieniem poniżej pionowej, facetowanej krawędzi (ryc. 3c); zwykłych misek z krawędzią zagiętą do wewnątrz; średnich amfor, garnków i waz gruszkowatych oraz odwrotnie gruszkowatych z krawędziami wysuniętymi na zewnątrz i niekiedy facetowanymi; garnkowatych naczyń ze zgrubiałą krawędzią; naczyń zdobionych ornamentem miotełkowym; mniejszych garnuszków, kubków i czarek, jajowatych, cylindrycznych i zbliżonych, z krawędziami podobnie ukształtowanymi; większych naczyń baniastych i zbliżonych, z krawędziami wysuniętymi na zewnątrz; ostro profilowanych, szerokootworowych naczyń wazowatych z krótką cylindryczną szyjką oraz średnich naczyń beczułkowatych. Fragmenty naczyń czernionych dowodzą, że niektóre z nich były zdobione poziomym wąskim paskiem lub poziomym ornamentem jodełkowym.

Fragmenty naczyń brunatnych lub czarnych o powierzchni schropowaczonej pochodzą w olbrzymiej mierze z brzuśców naczyń. Jedynie w paru wypadkach znaleziono fragmenty brzegów naczyń, na których schropowaczenie występuje od samej krawędzi lub częściej nieco poniżej, oraz fragmenty przydenne, na których schropowaczenie występuje od samego prawie dna. Sądząc po tych fragmentach były to wielkie naczynia (jajowate?, gruszkowate?) silnie wydęte lub bardziej smukłe (ryc. 3b) z lekko zgrubiałą i facetowaną krawędzią. Schropowaczenie powierzchni było uzyskiwane przez spryskiwanie jej rzadką gliną, co dało bardzo charakterystyczny rezultat, przypominający tę samą technikę stosowaną przez celtyckich garncarzy w późnym okresie lateńskim.

Ryc. 2. Mogiła (Nowa Huta)

a — naczynie późnołużyckie (skup. 206); *b* — naczynie późnolatańskie (skup. 199); *c* — część toporka neolitycznego (skup. 198). Rys. R. Ledwos

Oprócz ceramiki znaleziono w skupisku 219 jeden fragment nożyka żelaznego i dwustożkowy paciorek z białego szkliva oraz fragment szpica żelaznego sierpa (dług. 11,5 cm). Największe znaczenie ma oczywiście to ostatnie znalezisko jako pierwszy fragment narzędzia rolniczego z tej fazy trwania osady.

Nie odkryto jam ani chat z okresu wczesnorzymskiego. Znaleziono jedynie pewną liczbę ceramiki charakterystycznej dla tego czasu, zalegającej w warstwie kulturowej oraz na wtórnym złożu w wypełniskach jam późnorzymskich. Z tej też racji

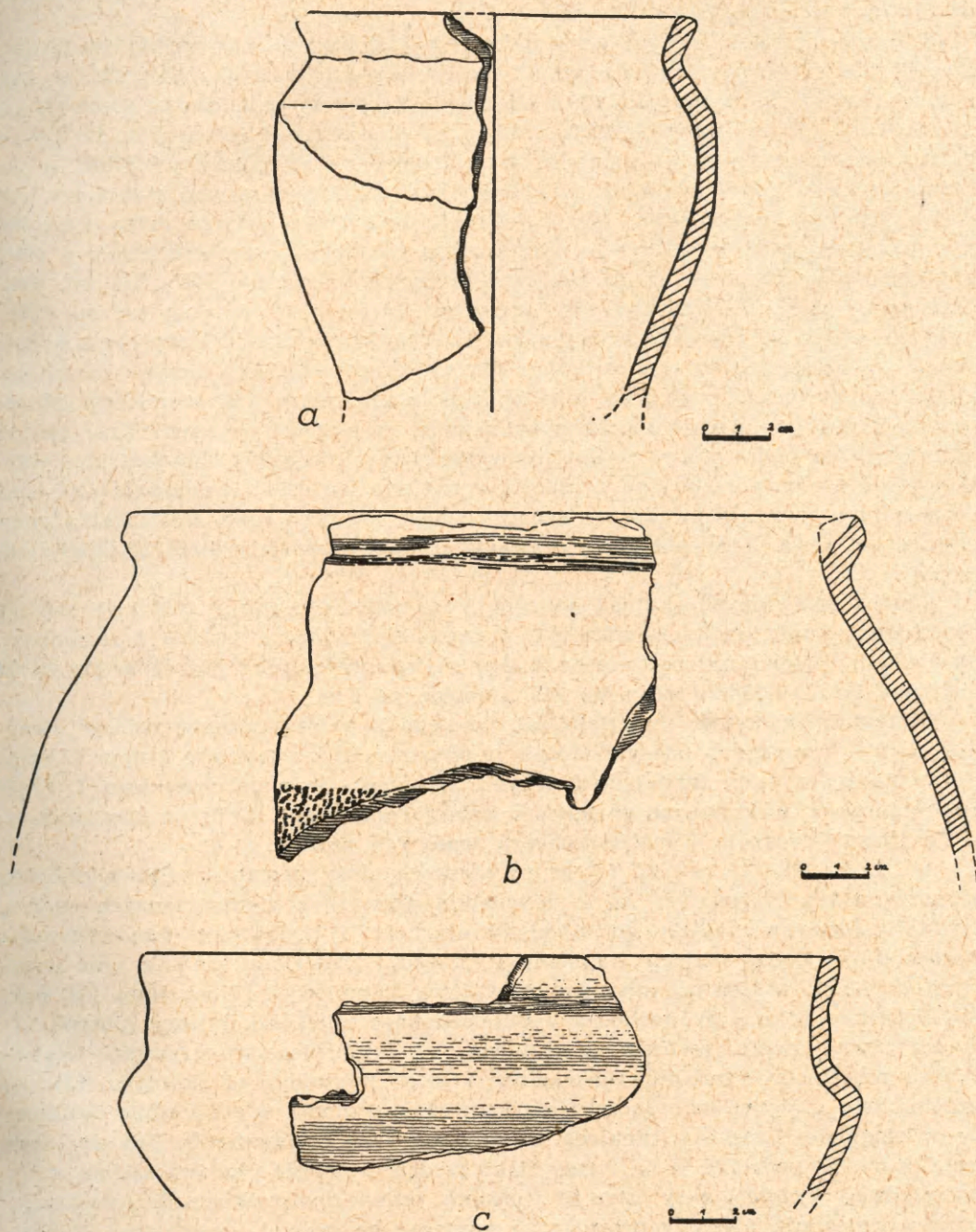
istnieje trudność przydzielenia wielu form do poszczególnych faz okresu rzymskiego. Występowanie tej ceramiki na badanym odcinku jest więc rezultatem istnienia w pobliżu osady z tego czasu. Do omawianego okresu można zaliczyć następujące typy ceramiki, z których pochodzą również jedynie fragmenty: czernionych wazek dwustożkowych (ryc. 3a), często ze żłobkiem ponad ostrym lub łagodnym załomem, oraz naczyń zbliżonych, które posiadają smukłą, wyodrębnioną nóżkę; identycznych wazek jasnobrunatnych lub żółtawych; pustych nówek pucharów lub wazek; czernionych, płytkich miseczek z pionowo ukształtowaną częścią górną i żłobkiem na załomie; średnich naczyń jajowatych i zbliżonych; naczyń zdobionych w dolnej części kratownicą oraz czernionych naczyń zdobionych grupami pionowych żłobków lub pojedynczych, pionowych bruzd.

Materiał ceramiczny późnolatański i wczesnorzymski z tego odcinka osady w Mogile nie wykazuje dużego podobieństwa do ceramiki słowackiej kultury „puchowskiej“. Mimo tego, że w innych partiach osady form wymienianych w tym związku było może nieco więcej, to jednak w świetle ostatnich znalezisk, trzeba zakwestionować wypowiedzi, w tym też i moją własną, sugerujące istnienie ściślejszych związków osady w Mogile z kulturą „puchowską“ („cieszyńską“)³.

Oprócz ceramiki można zaliczyć do tego czasu fragment bardzo silnie zniszczonej zapinki brązowej z długą sprężyną, znaleziony w warstwie kulturowej. Poza wymienionymi formami oraz znaleziskami późnorzymskimi uzyskano także dość dużą ilość tak drobnych, jak i nieco większych, mało charakterystycznych fragmentów naczyń, które trudno zaliczyć do którejsz z faz okresu rzymskiego. Dochodzą do tego: kilka przeszłików różnego kształtu i przedmioty metalowe nie będące datownikami, które znaleziono w warstwie kulturowej. Były to: kilka fragmentów noży żelaznych, szydło żelazne, 2 kółka brązowe, sztabka żelazna oraz duża część sierpa żelaznego długości 17,5 cm. Sierp ten został znaleziony jednak w pobliżu nowożytnego rowu i w związku z tym jego chronologia nie jest pewna.

Przynajmniej połowa znalezisk z badanego odcinka osady pochodzi z okresu późnorzymskiego. Do tego czasu przynależy też 5 chat, resztki dwóch pieców garncarskich, palenisko i prawdopodobnie 13 różnych jam o nie określonej funkcji. Wymiary chat wynoszą: skup. 193—440 × 310 cm; skup. 197—400 × 400 cm; skup. 198—440 × 500 cm; skup. 201—330 × 400 cm; skup. 220—510 × 340 cm. Wewnątrz tych chat wystąpiło po kilka słupów, które jednak nie układają się w regularne zarysy. Tylko w skupisku 201, w którym stwierdzono 12 słupów, część z nich utworzyła prostokąt o wymiarach 260 × 290 cm, leżący wewnątrz wgłębienia chaty. Były to chaty wkopane w calec na głębokość 30—50 cm, czyli były one pierwotnie zagłębione w ziemię na 50—70 cm. Nie stwierdzono w nich palenisk, a jedynie po parę przepalonych kamieni. Wypełniska chat zawierały dość dużą ilość kości zwierzęcych, polepy oraz ceramiki późnorzymskiej, zarówno wykonanej za pomocą koła garncarskiego, jak i lepionej ręcznie, a także skorupy z wcześniejszych okresów, na wtórnym złożu. W wypełnisku chaty 198 znaleziono szczególnie wielką liczbę ceramiki, i to głównie lepionej ręcznie, oraz maleńki kawałek szkła starożytnego, małą brązową szpilę skręconą wokół własnej osi, 2 przeszliki, fragment noża, 4 osetki, parę gładzików kamiennych oraz zapinkę brązową z wysoką pochewką i sprężyną ukrytą w żelaznej tulejce (ryc. 4b), przynależną do młodszych form V grupy Almgrena. Po jednym przeszliku znaleziono także w czterech pozostałych chatkach (skup. 193, 197, 201, 220), a w chatkach 197 i 198 znaleziono także kawałki żużla

³ Woźniak, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Mogile (Nowa Huta) w 1955 r.*; Hachulski, *Wyniki badań w Mogile...*; tenże, *Wyniki prac wykopaliskowych w Mogile...*

Ryc. 3. Mogiła (Nowa Huta)

a — naczynie wczesnorzymskie (ar 33 C); b — naczynie późnolatańskie (ar 33 B); c — naczynie późnolatańskie (skup. 219). Rys. R. Ledwos

żelaznego. Ciekawe jest również odkrycie w chacie 201 pewnej ilości siwej polepy, charakterystycznej dla resztek pieców późnorzymskich w okręgu „igołomskim“. Tak więc znaleziska z chat dowodzą uprawiania przez ich mieszkańców dwu rodzajów zajęć pozarolniczych, to jest tkactwa i kowalstwa.

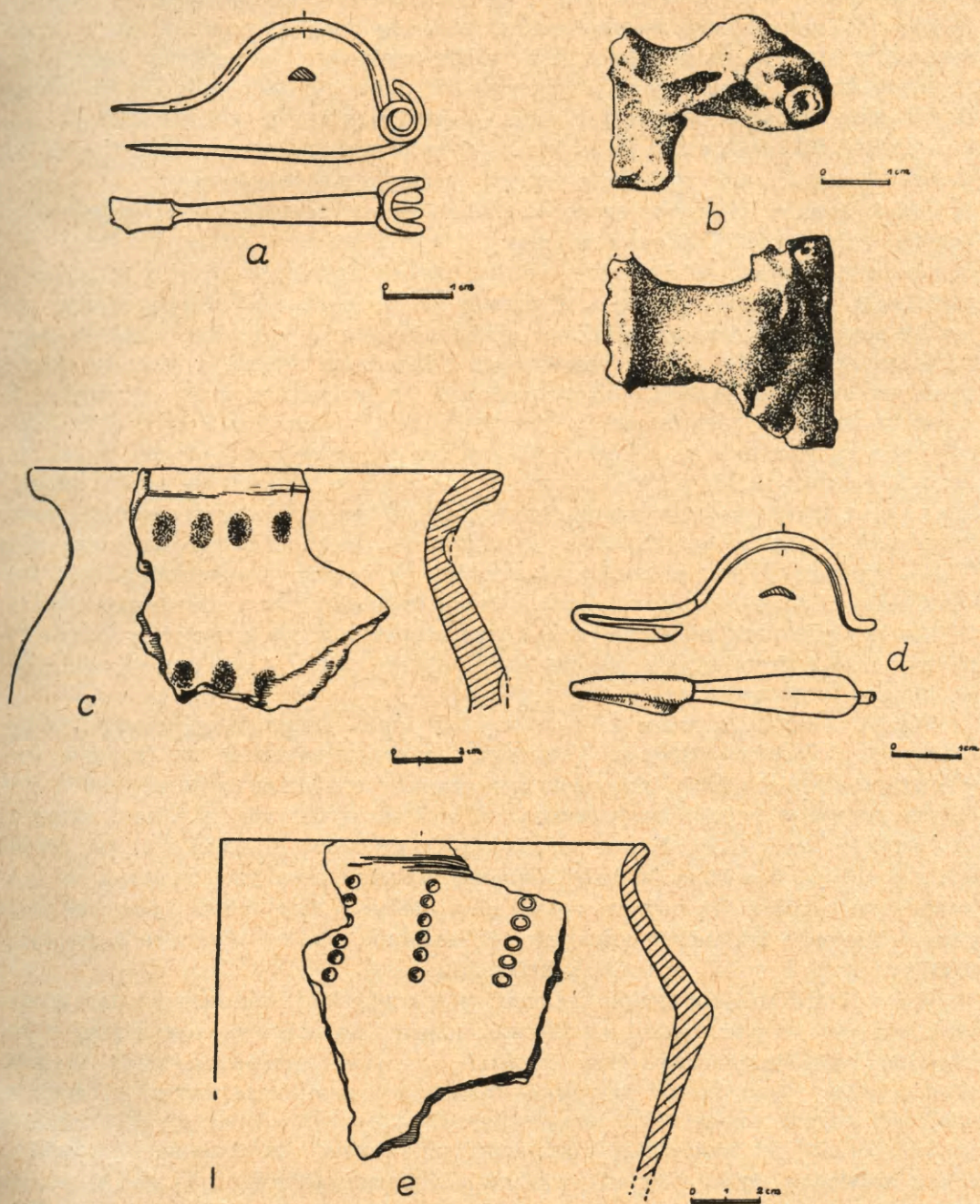
Odkrycie resztek pieców garncarskich jest dowodem uprawiania rzemieślniczej produkcji garncarskiej na terenie osady. Chodzi tu o skupisko 196, w którym zachowały się na długości 150 i 125 cm dwie komory paleniskowe pieca mające szerokość 45—50 cm, a wysokość 55 cm, szerokość przegrody 35 cm (ryc. 1). Resztki rusztu nie zachowały się. Komory były zbudowane na osi północny wschód — południowy zachód, z wylotem na południowy zachód. Jeszcze gorzej zachowane były resztki drugiego pieca (skup. 200), z którego stwierdzono jedynie dolną część komór paleniskowych, ułożonych w tym samym kierunku. Szerokość komór i przegród tego pieca wynosiła po 40 cm, długość części zachowanej 100 i 145 cm. Zwaliska siwej polepy, która stanowiła uprzednio ściany pieca, ukazały się na głębokości 20—30 cm od obecnego poziomu gruntu. Dno komór paleniskowych znajdowało się na głębokości 50 cm (skup. 200) i 80 cm (skup. 196). Jam przypieczowych nie udało się wyróżnić; przyczyną tego było położenie pieca 196 w miejscu silnego spadku terenu w kierunku południowym oraz zniszczenie w czasie prac prowadzonych przez budownictwo najbliższego sąsiedztwa pieca 200. Obydwa piece były więc tylko częściowo wkopane w ziemię, a większa ich część znajdowała się ponad powierzchnią ziemi. W zwaliskach polepy z pieca i w jego najbliższej okolicy znajdowała się duża ilość ułamków ceramiki późnorzymskiej, prawie wyłącznie toczonej⁴.

Oprócz omówionych skupisk odkryto jedno palenisko (skup. 202) i 13 jam nie określonych funkcjonalnie, najczęściej bardzo płytkich (ca 30 cm) i stosunkowo niewielkich (przeważnie powierzchnia 1—2 m kwadratowych). Wyróżnia się wśród nich pod tym względem skupisko 215, głębokie na 1 m.

Olbrzymią większość materiału zabytkowego z okresu późnorzymskiego stanowią ułamki ówczesnych naczyń. Można je podzielić na następujące grupy: 1. Fragmenty naczyń z gliny tłustej wykonanych za pomocą koła garncarskiego. 2. Fragmenty garnków wykonanych za pomocą koła garncarskiego. 3. Fragmenty zasobnic. 4. Fragmenty średnich i małych naczyń lepionych ręcznie.

Ad. 1. Fragmenty naczyń tej grupy stanowią duży procent znalezisk ceramiki późnorzymskiej. Najczęściej są to niewielkie skorupy z cienkościennych naczyń, zwykle koloru siwopopielatego, niekiedy czarnego i wyjątkowo jasnobrązowego. Oprócz dużej liczby małych fragmentów brzegów znaleziono niedużą ilość większych ułamków, w tym pół misy (średn. wylewu 26 cm, wys. 17 cm. skup. 193) (ryc. 5b). Pozostałe fragmenty pochodzą z mis podobnej wielkości, między którymi zachodzą pewne różnice zarówno w kształcie, jak i uformowaniu krawędzi. Krawędzie są najczęściej zgrubiałe, zaokrąglone i nieco wysunięte na zewnątrz, rzadziej poziomo ścięte. Wyjątkowo spotyka się krawędzie poziomo ścięte i silnie obustronnie wyciągnięte. Brzegi są niekiedy lekko rozchylone na zewnątrz. Pod względem kształtu można podzielić je na formy słabo wydęte z prawie pionową częścią górną, formy silniej wydęte i misy ostro profilowane, prawie dwustożkowe. Na górnej części brzuśca występują niekiedy prostokątne występy, najczęściej wygniatane od wewnątrz, rzadziej dolepiane. Bardzo często spotyka się także niskie listewki na górnej części brzuśca, lub nawet niekiedy tuż pod krawędzią. Pozioma płaszczyzna ograni-

⁴ Nieco szerszy opis tych pieców i znalezisk pochodzących z nich, a zwłaszcza odcisków roślinnych na polepie, zawiera praca: W. Giźbert, Z. Woźniak, *Szczątki roślinne z dwóch późnorzymskich pieców garncarskich w Mogile*, „Archeologia Polski“, t. 4, z. 2 (w druku).

Ryc. 4. Mogiła (Nowa Huta)

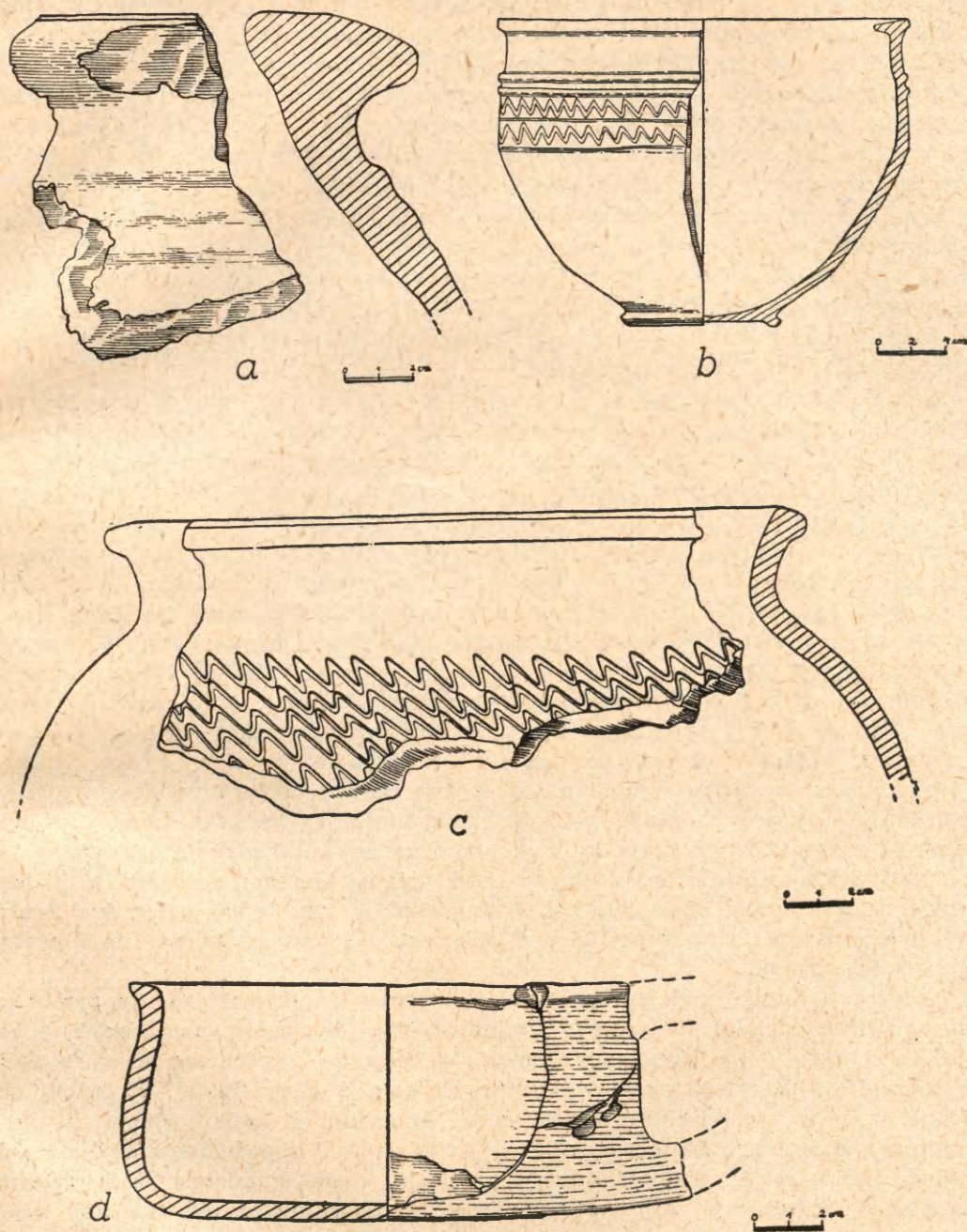
a — zapinka brązowa (ar 42 B); b — zapinka brązowa (skup. 198); c — naczynie późnorzymskie lepione (skup. 218); d — zapinka brązowa (ar 37 A); e — naczynie późnorzymskie lepione (skup. 198). Rys. R. Ledwos

czona dwiema takimi listewkami jest zwykle zdobiona ornamentem wygładzanym. Najczęściej spotyka się skośną kratkę, niekiedy rzadką, częściej gęstą; sporadycznie występują linie łamane lub faliste wykonane tą techniką oraz grupy skośnych kresek ułożonych w płaszczyzny trójkątne. W jednym wypadku stwierdzono także poziomą listewkę tuż ponad dnem i między nią a dnem trzy gładzone linie faliste. Krawędzie den są niekiedy lekko wysunięte na zewnątrz. Oprócz den płaskich bardzo często występują dna na pierścieniu podstawowym.

Ad 2. Jeszcze liczniejszą grupę ceramiki „siwej“ stanowią garnki wykonane za pomocą koła garncarskiego (obtaczane) z gliny schudzonej. Są to najczęściej naczynia średniej wielkości (średnica wylewu wynosi zwykle 12—20 cm) koloru siwopopielatego, a niekiedy czarnego. W formie ich nie zachodzą większe różnice, wyjąwszy znaczne odmienności w ukształtowaniu brzegu i przyległych partii naczynia. Są to garnki esowate (rys. 5c), przeważnie o łagodnym zarysie, a tylko wyjątkowo z ostrym załomem brzuśca, lub też z lekko wyodrębnioną szyjką. Krawędzie są z reguły zgrubiałe i wysunięte na zewnątrz oraz bardzo często ostro ścięte. Naczynia te są zdobione na górnej części brzuśca kilkoma pojedynczymi liniami falistymi, pasmem falistym (wykonanym grzebieniem o czterech — sześciu zębach) lub paroma takimi pasmami, niekiedy ujętymi lub przegrodzonymi pasmami poziomymi linii prostych. Sporadycznie występuje też pojedyncza lub podwójna linia falista na górnej lub przedniej płaszczyźnie krawędzi. Omawiane garnki wykonywano z gliny schudzonej dużą ilością średnioziarnistej domieszki tłuczni. Wyróżnia się jednak niewielka grupa fragmentów naczyń z mniejszą ilością domieszki, i to o drobniejszym ziarnie, które także niekiedy i pod innymi względami przypominają naczynia grupy 1.

Ad 3. Znaleziono także kilkadziesiąt drobnych fragmentów zasobnic późnorzymskich koloru czerwonego. Fragmenty brzegów wskazują na istnienie dwu różniących się nieco form tych naczyń: a) częściej spotykane fragmenty silnie wydętych naczyń z wysoko umieszczoną największą wydętością brzuśca i brzegiem w kształcie kryzy (rys. 5a), u jednego z fragmentów krawędź jest od przodu ścięta pionowo. Zasobnice te były zdobione paroma poziomymi bruzdami na krawędzi i na brzuścu tuż pod krawędzią oraz niekiedy linią falistą tamże; b) identycznie zdobione fragmenty mniejszych (?) zasobnic, słabiej wydętych z rozchylnym brzegiem i mniej wysuniętą krawędzią.

Ad 4. Najliczniejszą grupę ceramiki późnorzymskiej stanowią fragmenty naczyń lepionych, o powierzchni zwykle niegładzonej. Są one wykonane z gliny z domieszką, niekiedy bardzo dużą, średnio-, a nawet gruboziarnistego tłuczni. Wśród naczyń tych można wyróżnić następujące zasadnicze formy: a) średniej wielkości garnki esowate lub prawie jajowate, czasem silniej wydęte, niekiedy smukłe. Brzeg jest najczęściej rozchylony, przeważnie z zaokrągloną lub skośnie ściętą krawędzią, tylko niekiedy występuje krawędź zgrubiała; b) garnki prawie dwustożkowe z wysoko umieszczonym ostrym załomem i rozchyloną krawędzią; c) naczynia prawie dwustożkowe, silniej wydęte, z niżej umieszczonym ostrym załomem; d) smukłe naczynia beczułkowate; e) małe kubki beczułkowate (ryc. 4c), z uchem zwykle kolankowatym. Naczynia trzech pierwszych typów mają niekiedy krawędź karbowaną dołkami palcowymi, a wyjątkowo skośnymi nacięciami. Mają one również czasem na załomie rząd dołków palcowych lub nieduże guzki. Dołki palcowe wystąpiły także w kilku wypadkach na górnej części brzuśca, nieco poniżej krawędzi (ryc. 4e). Sporadycznie spotkano także rzędy małych dołczków lub kółek (ryc. 5d) i wątki zbliżone do wiszących trójkątów.

Ryc. 5. Mogiła (Nowa Huta)

a — fragment zasobnicy (ar 41 B); b — toczone naczynie późnorzymskie (skup. 193); c — naczynie późnorzymskie (ar 45 A); d — naczynie późnorzymskie lepione (skup. 198). Rys. R. Ledwos

Oprócz ceramiki znaleziono jedynie niewielką liczbę innych przedmiotów, w tym: 2 zapinki z podwiniętą nóżką, jedna zwykła (rys. 4d), druga z nóżką rozklepaną w prostokątną płytkę (rys. 4a); duże kościane szydło(?); przęśliki i inne przedmioty znalezione w chatach i już omówione. Dużo światła na zagadnienie gospodarki mieszkańców w tym okresie rzuca polepa z pieców garncarskich, a szczególnie z pieca skup. 196, w której znajduje się dość znaczna ilość odcisków zbóż. Są one obecnie w trakcie specjalnego opracowywania.

Znaleziono prócz tego także niewielką liczbę drobnych fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, i to raczej z końcowej fazy tego okresu. Wystąpienie ich na tym odcinku terenu jest najprawdopodobniej rezultatem rolniczego użytkowania tego obszaru przez mieszkańców ówczesnej przyklasztornej osady w Mogile. Odsłonięto także kilka wkopów i rów nowożytny, które zawierały między innymi ceramikę polewaną i fragmenty cegieł.

Badania przeprowadzone w Mogile w r. 1957 na odcinku rejonu Szpital-Wschód dostarczyły więc wielu ciekawych źródeł do poznania dziejów osady mogińskiej i grup ludzkich zamieszkujących ją. Na badanej części cypla terasy wiślanej odkryto ślady pobytu ludzi w epoce neolitu, i to przynależnych prawdopodobnie do trzech kultur: czasz lejowatych, młodszej ceramiki wstęgowej (kłutej) i ceramiki „promienistej“. Znaleźiska te wydają się być pozostałością po istniejących tu wówczas obozowiskach służących za okresowe schronienie mężczyznom pilnującym stad bydła pasących się na rozległych łąkach nadwiślańskich. Obozowiska te były najprawdopodobniej użytkowane przez mieszkańców okolicznych ówczesnych osad. Odkryto także kilka fragmentów naczynia należącego prawdopodobnie do kultury trzcinieckiej z wczesnej epoki brązu oraz niewielką jamę (skup. 206), w której znaleziono naczynie „łużycko-pomorskie“. Kilka fragmentów naczyń kultury łużyckiej znaleziono także na wschodnim skraju wykopu. O istnieniu na badanym terenie osady można mówić dopiero w okresie późnolateńskim, z którego to czasu pochodzi duża ilość fragmentów naczyń, w tym większość z zasadniczych form kultury przeworskiej i kilkadziesiąt skorup z naczyń celtyckich, głównie malowanych, oraz między innymi paciorek z białego szkliva. Z tego czasu odsłonięto też 3 skupiska, w tym jedno palenisko. Znaleziono także pewną liczbę ceramiki wczesnorzymskiej oraz fragment fibuli pochodzącej z tego czasu.

Największa liczba znalezisk pochodzi z okresu późnorzymskiego. Na przebadanym w 1957 r. odcinku stwierdzono istnienie 5 chat, 2 pieców garncarskich, 1 paleniska i 13 jam o nie określonej funkcji. W ceramice wyróżniono 4 jej zasadnicze rodzaje: 1) naczynia (misy) wykonane na kole, z gliny tłustej; 2) garnki obtaczane, z gliny schudzonej; 3) zasobnice; 4) garnki i kubki lepione z gliny schudzonej. Prócz tego znaleziono dwie brązowe zapinki z podwiniętą nóżką i jedną przynależną do V grupy Almgrena, przęśliki, osełki kamienne, żuzle żelazne. Znaleźiska potwierdzają więc uprawianie w tej epoce przez mieszkańców osady mogińskiej rolnictwa, hodowli, garncarstwa, kowalstwa lub hutnictwa, tkactwa. W znaleziskach tych znalazł pewne odbicie rozkwit gospodarki, jaki nastąpił na naszych ziemiach w okresie późnorzymskim.

Z czasów późniejszych pochodzi niewielka liczba fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, które dostały się do ziemi w związku z istnieniem w pobliżu osady z tej epoki. Odkryto również kilka wkopów nowożytnych.

*Muzeum Archeologiczne
w Krakowie*

ЭННОН ВОЗЬНЯК

ОТЧЕТ ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ В М. МОГИЛА (НОВА ГУТА),
РАЙ. ГОСПИТАЛЬ-ВОСТОК, В 1957 г.

В 1957 г., продолжая исследования с прошлых лет, перекопано в рай. Госпиталь-Восток полосу территории поверхностью ок. 12 и $\frac{1}{4}$ ара. Во время исследований этого фрагмента мыса террасы реки Вислы констатировано тут существование поселения позднелатенского и римского периодов, а также следы временной побывки людей в других эпохах. Найдено небольшое количество фрагментов неолитических сосудов, по всей вероятности принадлежащих к 3-м культурам: воронкообразных чаш, младшей ленточной керамики (колотой) и керамики с каннелюрами, а также кремневые пластинки и отщепки, черенковый наконечник, каменный топорик и часть топорика с шишковидным обухом. Кажется, что эти находки будут остатками после существовавших тут в это время лагерей, являющихся периодическими убежищами мужчин подстерегающих стада скота, пасущегося на близ лежащих обширных привислянских лугах. Эти лагеря были, по всей вероятности, использованы жителями окрестных тогдашних поселков. Обнаружено тоже несколько фрагментов сосуда, принадлежащего, по всей вероятности, к тшцинецкой культуре ранней эпохи бронзы, а также небольшую яму (сборище 206), в которой найдено лужицко-поморский сосуд, приближенный к клёшу. Несколько фрагментов сосудов лужицкой культуры найдено тоже на восточном крае раскопа.

О существовании на исследованной территории поселка можно говорить только в позднелатенском периоде, с которого-то времени происходит большое количество фрагментов сосудов, в этом числе большинство по основным формам пшеворской культуры и несколько десятков обломков с кельтских сосудов, главно расписных, а также, между прочим, бусина с белой стеклянной массы. К тому времени принадлежат 3 обнаруженные сборища, в этом числе один очаг. Найдено тоже некоторое число керамики раннесредневекового периода, а также фрагменты бронзовой фибулы, принадлежащей к тому-же времени.

Самое большое число находок принадлежит к позднеримскому периоду. На отрезке территории, исследованном в 1957 г., констатировано существование 5-и хат того времени, 2-х гончарных печей, 1-го очага, 13-и ям неопределенного предназначения. Среди керамики выделено 4 основные ее рода: сосуды (миски) из жирной глины, выработанные на круге, горшки, обточенные из тощей глины, сосуды для хранения припасов, горшки и кубки, лепленные из тощей глины. Кроме того найдено 2 бронзовые пряжки с подогнутой ножкой и 1, принадлежащую к младшим формам V группы Альмгрэна, пряслица, каменные бруски, железный шлак. Итак эти находки подтверждают, что жители могильского поселка в этой эпохе занимались земледелием, скотоводством, гончарным делом, кузнечным ремеслом или металлургией и ткачеством. Некоторое отражение в этих находках нашел расцвет хозяйства, который наступил на наших землях в позднеримском периоде.

К позднейшим временам принадлежит небольшое количество фрагментов раннесредневековых сосудов, которые попали в землю по поводу существования поблизости поселка этой эпохи, связанного с монастырем цистерсов. Обнаружено тоже несколько современных рвов.

ZENON WOŹNIAK

A REPORT ON THE EXPLORATIONS AT MOGIŁA (NOWA HUTA)
IN THE REGION SZPITAL-WSCHÓD, IN 1957

In 1957 in continuation of the investigations from the former years a stretch of land, 12 ares in area, in the region of Szpital-Wschód was excavated. During the investigation of this fragment of the Vistula terrace cape, traces of the Late La Tène and Roman settlement were ascertained as well as traces of the temporary sojourn of people in other times. Limited numbers of neolithic potsherds belonging probably to three cultures: funnel shaped beakers, younger ribbon pottery (pierced) and radiant pottery were found in addition to flint scraps, an arrow-head, a stone hatchet and a part of the axe with the buttonlike back. These finds seem to have been the remains after the then existing camps for men in charge of cattle pastured on the nearby spacious meadows along the Vistula. These camps had been used in all probability by the inhabitants of the then existing, neighbouring settlements. Some fragments of a pot belonging probably to the Trzciniec culture of the Early Bronze Age were also encountered. Another discovery was a small pit (complex 206) wherein a Lusatian-Pomeranian pot shaped like a globe was found. Some potsherds of the Lusatian culture were also encountered along the eastern edge of the excavation.

A settlement might have existed here as late as the Late La Tène; a great number of potsherds connected with that period had been found there, the majority of them being assigned to the Przeworsk culture. Some sherds of the Celtic pottery, mainly painted, and a bead of white glass were encountered as well.

To that period may be assigned also three uncovered agglomerations, one of them being a kiln. A certain number of the Early Roman pottery and a fragment of the bronze fibula were also found.

The majority of finds come from the Late Roman period. On the part of the site investigated in 1957 the existence of 5 huts dating from that period was ascertained. Moreover there were found 2 potter's hearths, 1 kiln and 13 pits of no definite function. As regards pottery, 4 principal kinds have been distinguished: platters made on the wheel of the rich clay, turned earthenware of lean clay, storage pots, pots and cups made of lean clay. Two bronze fastenings with one leg raised, one fastening belonging to the younger forms of the Almgren group V, distaffs, stone whetstone and some iron slag were among the finds. Their presence gives evidence to cultivation of land, cattle breeding, pottery, smithery or metallurgy and weaving as being occupations of the former inhabitants of Mogiła. In these finds is reflected the development of economy which took place in Poland in the Late Roman period.

To later times have been ascribed some fragments of the Early Medieval pots whose presence in the soil is explained by the existence in the neighbourhood of a settlement dated to that period connected with the Cistersians monastery. Some recent digs have also been noticed.